

Položaj 4 – AN Lekneno (Blok I, stacionaža 3+950 – 4+140)

Nalazi se na polju uz potok oko 300 m sjeverno od naselja Leknena. Obuhvaća površinu od 9500 m², koja je prema projektu gradnje nove piste izravno ugrožena. Na tom je položaju pronađeno 7 rimskih, 7 srednjovjekovnih i 2 prapovijesna ulomka. Valja napomenuti da je na cijeloj površini tog položaja stupanj vidljivosti 0 i da su svi rezultati dobiveni iskapanjem probnih sondi.

Neposredna blizina iznimno važnoga arheološkog nalazišta – rimskoga grada Andautonije, pretpostavlja postojanje brojnih infrastrukturna i nalazišta unutar gradskog agera, stoga se otvaraju pitanja njihove adekvatne zaštite. Prethodnim rekognosciranjima čitavog prostora tog agera, koji se zatvara potezom Velika Kosnica, Petina, Črnkovec, Lekneno, rezultirala su brojnim nalazima iz antike. Ta nalazišta upućuju na gustu naseljenost okolice rimskoga grada te u tom kontekstu valja promatrati i spomenute nalaze. Dakle, viša savska terasa pogoduje nastanjivanju prostora od prapovijesti do danas, što je vidljivo iz neposredne blizine današnjih naselja Črnkovca i Leknena. Blizina rimskog municipija Andautonije određuje karakter rimskih nalaza u pripadajućem ageru, dok su srednjovjekovni nalazi jasna preteča današnjih naselja Črnkovca i Leknena.

Literatura

Fürst-Bjeliš 1996 B. Fürst-Bjeliš, Historijsko geografska analiza prostornog pojma tradicionalne regije Turopolje, Zagreb, 1996.

Gregl 1980 Z. Gregl, Rekognosciranja i istraživanja antičkih lokaliteta na području Zagreba 1979. god., VAMZ, 3/XII-XIII, Zagreb, 1980: 244.

Klemenc 1938 J. Klemenc, Archaeologische karte von Jugoslavien, BLATT, Zagreb – Beograd, 1938.

Nemeth-Ehrlich, Vojvoda 1994 D. Nemeth-Ehrlich, P. Vojvoda, Andautonija – Rimsko urbano središte, u: Zagreb prije Zagreba, Zagreb, 1994: 39 – 71.

Nemeth-Ehrlich 1991 D. Nemeth-Ehrlich, Ščitarjevo – antička Andautonija, Obavijesti HAD, XXIII/2, Zagreb, 1991: 52 – 54.

Nemeth-Ehrlich i Kušan-Špalj 2007 D. Nemeth-Ehrlich, D. Kušan-Špalj, Dvije tisuće godina Andautonije; od rimskog grada do arheološkog parka, Zagreb, 2007.

Vikić-Belančić, 1981 B. Vikić-Belančić, Etape urbanog razvitka Andautonije i antičko nasljeđe Zagreba, Izdanja HAD, 6, Zagreb, 1981: 29 – 154.

**Nikša Vujnović
Josip Burmaz**

Summary

During October 2009, an archaeological field survey was carried out in preparation for the elaboration of a conservation study of pumping station Črnkovec/Zagreb Airport. An archaeological field survey considered a segment of one of three possible directions for the enlargement of the airport, relating to an area in which the plan gets into a protected archaeological zone. The

protected zone extends in the direction of Lekneno, Črnkovec, Selnica, Petina and Velika Kosnica, and at this micro-location is bounded by the road that joins Črnkovec and Lekneno. During the investigations, the method of intensive archaeo-logical field survey was employed over the whole of the area. During the investigations, four archaeological sites were found. At all sites, finds from the Roman period were discovered; although the sites AS Črnkovec 1 and AS Črnkovec 2 were primarily of a medieval character, at AS Črnkovec 3 finds from Roman and medieval periods were equally represented. At the site AS Lekneno, in addition to fragments deriving from Roman and medieval times, there were also finds from the prehistoric period.

Redni broj: 133

Lokalitet: Zagreb – Demetrova 7

Naselje: Zagreb (Gornji grad)

Grad/općina: Zagreb

Pravni status: Z-1525 (povijesna urbana cjelina)

Razdoblje: P, SV, NV

Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

Od rujna do studenog 2008. i od ožujka do lipnja 2009. arheološki je istraživano dvorište Jelačićeve palače u Demetrovoj 7, na Gornjem gradu u Zagrebu. Voditelj radova bio je Želimir Škoberne iz Muzeja grada Zagreba.

Jelačićeva palača izvanredno je zanimljiv spoj raznih epoha. Polukružna kula ujedno je i jedina kula tog tlocrta

Položaj dvorišta Demetrove 7 na zagrebačkom Gradecu

Razglednica palače i dijela dvorišta iz 1907. godine

koja se do danas sačuvala u gornjogradskim bedemima. Glavni dio zgrade sagradio je 1754. graditelj M. Leonhart. Posebnost obilježja i kvalitetu dobila je prigradnjom južnog dijela s trijemom u prizemlju i zatvorenim prostorijama na prvom katu. Graditelj i vrijeme gradnje nisu poznati, kao što se ne zna ni vrijeme gradnje podzida, odnosno proširivanja dvorišta. Lelja Dobronić pretpostavlja da je

palača adaptirana oko 1830., kada je sagrađena i ulična jednokatnica jednostavnih i otmjenih klasicističkih oblika, sjevernim krilom povezana s palačom u jednu cjelinu. Prva manja zaštitna arheološka istraživanja unutar dvorišta Demetrove 7 (k.č. 1445, k.o. Centar) Muzej grada Zagreba proveo je u listopadu 2006., radi gradnje nove trafostanice u jugoistočnom kutu dvorišta. Istraživanja su potvrdila neke od dosadašnjih podataka o povijesti i građevinskim aktivnostima na navedenoj lokaciji. Naime, nakon uklanjanja recentnih slojeva evidentiran je sloj koji je, na temelju nalaza novca Franje II. Ferdinanda, datiran u prvu polovinu 19. st. On bi pripadao građevinskoj fazi u kojoj je grof Ivan Drašković početkom 30-ih godina 19. st. adaptirao postojeći barokni objekt kupljen od Baltazara Magdalenića. Građevinska štuta zatečena u istom sloju vjerojatno pripada horizontu rušenja starije kuće i dijela srednjovjekovnoga gradskog bedema, koji su se tada još nalazili na parceli južno od palače, a uklonjeni su radi uređenja dvorišta ispred palače.

Sonda 1 otvorena je ispred glavnog pročelja palače Jelačić. Obuhvatila je površinu od cca 700 m², podijeljenu u kvadrante veličine 5x5 m. Površinski sloj otkopan je strojem do dubine od 30 cm, a činila ga je tamnosmeđa zemlja s primjesama opeke, šute, betona (recentan građevni materijal) i novovjeka, kasnosrednjovjekovna i prapovijesna keramika. Nakon uklanjanja površinskog sloja uočen je svijetložut sterilni sloj na većem dijelu iskopa u kojem su se jasno raspoznavale srednjovjekovne i prapovijesne strukture. Sterilni sloj na tom dijelu površine nalazio se vrlo plitko na relativnoj dubini od 15 do 30 cm ispod površine. U najzapadnijem dijelu iskopa, koji je obuhvatio površinu do podzida prema Tuškancu, nije se iskopavalo do sterilnog sloja zbog njegova naglog pada. Kako bi se utvrdila dubina nasipa i sidra na padini, kao i prirodan pad terena, uz jedno od sidara naknadno je otvorena sonda 5. Prema utvrđenoj stratigrafiji moguće je zaključiti da se prvobitna konfiguracija terena uvelike razlikovala od današnje. Tijekom iskopavanja sonde 1 uočene su i dokumentirane 23 stratigrafske jedinice (u daljnjem tekstu SJ), različite kronološke pripadnosti. U

Sonda 1 otvorena je ispred glavnog pročelja palače Jelačić

Posebno atraktivan nalaz zbog načina izrade jesu podzid i istodobno sidrenje terena, potkraj 18. st.

površinskom sloju (SJ 1) pronađeni su ispremiješani nalazi iz svih registriranih razdoblja. Razlog su tomu učestalost življenja i građevinskih aktivnosti na tom terenu. Nedvojbeno je da su proširivanje palače i početak uređivanja dvorišta potkraj 18. st. najviše oštetili kulturne slojeve i strukture. Prapovijesti pripadaju jame: SJ 6, SJ 8, SJ 21 i kulturni sloj SJ 26. Nalazi iz tog razdoblja pronađeni su na dnu ili u najnižem sloju srednjovjekovnih jama: SJ 2, SJ 5, SJ 14 i SJ 16. Moguće je da je istom razdoblju pripadala i jama SJ 7 u kojoj su pronađeni fragmenti prapovijesne keramike, ali i dio jedne srednjovjekovne posude. Srednjem vijeku pripadaju jame: SJ 2, SJ 3, SJ 5, SJ 9, SJ 10, SJ 11 (jama i bunar), SJ 14, SJ 16 i SJ 22. Novovjekni nalazi ponajviše su u vezi s građevinskim aktivnostima na istraživanoj gornjogradskoj parceli. To su: drenažni kanali koji su odvodili vodu od palače i zgrade u Demetrovoj 5 – SJ 4, ostaci kamene arhitekture neprepoznatljive namjene – SJ 12 i 13 te tri vrlo plitke jame manjih dimenzija, ispunjene nabijenim šljunkom, moguće rupe od stupova – SJ 17, SJ 18 i SJ 19. Zbog načina izrade, posebno atraktivan nalaz čine podzid i istodobno sidrenje terena potkraj 18. st. – SJ 15. Većinu pronađenih nalaza iz sonde 1 čine keramički fragmenti ili posude koje su rekonstruirane zahvaljujući svojoj sačuvanosti. Oblici, način izrade i ukrašavanja keramičkih predmeta omogućavaju preciznije datacije nalaza. Osim keramičkih, pronađeno je mnoštvo nalaza od stakla i metala, koji većim dijelom pripadaju kasnom srednjem vijeku. Zbog izrazitije očuvanosti konteksta i važnijih nalaza koji su pronađeni u njima, potrebno je istaknuti stratigrafske jedinice 2, 11 te 6 i 26. Za jamu SJ 6 tijekom druge kampanje na nalazištu utvrđeno je da je dio prapovijesnoga kulturnog sloja SJ 26. Očuvanost tih stratigrafskih jedinica vjerojatno je rezultat najmanjih građevinskih zahvata u južnom dijelu dvorišta. To je ujedno i jedino mjesto unutar iskopa na kojem je bilo moguće

ustanoviti postojanje prapovijesnoga kulturnog sloja kojem su pripadale i ostale prapovijesne kulturne jame. Mnoštvo nalaza kućnog ljepe upućuje na postojanje prapovijesnih kuća na tome mjestu. Nažalost, širi kontekst tog nalaza nije mogao biti istražen jer se sloj nastavlja prema jugu – zidu i dvorištu zgrade Demetrove 5. SJ 2 i 11 pripadaju kasnom srednjem vijeku. Navedene jame bolje su očuvane jer su ukopane dublje u sterilni sloj, što je očito uvjetovala njihova funkcija. Na dnu jame SJ 2 pronađen je kameni žrvanj i veća količina opeke koja je vjerojatno pripadala peći. Tomu u prilog govori i veća količina gara pronađena ispod opeka

Jama SJ 6 dio je prapovijesnoga kulturnog sloja SJ 26; očuvanost tih stratigrafskih jedinica vjerojatno je rezultat najmanjih građevinskih aktivnosti u južnom dijelu dvorišta

Zbog izrazitije očuvanosti konteksta i važnih nalaza koji su u njima pronađeni, potrebno je istaknuti SJ 2

i oko njih. U SJ 11 otkriveni su ostaci srednjovjekovnog bunara i jedne drvene konstrukcije uz bunar. Moguće je da je ta konstrukcija služila za gospodarske aktivnosti za koje je bila potrebna voda, poput štavljenja kože i slično. Radi daljnjih su analiza iz očuvanih konteksta nalaza uzeti uzorci ugljena i drva za radiokarbonske analize te uzorci životinjskih kostiju.

Sonda 2 otvorena je uza zapadno pročelje, na povišenom dijelu terena koji je također nastao prilikom uređenja dvorišta. Površina sonde iznosila je 14 m² te su na njoj u nasutom sloju pronađeni brojni ulomci, poglavito novovjekovne keramike, pećnjaka i stakla. Poseban je nalaz i brončani krajcar iz druge pol. 18. st., kada je dvorište sagrađeno i uređeno. U proširenju sonde do zapadnog zida palače vidljivo je vanjsko lice srednjovjekovnog bedema – temelj palače.

Sonda 3 otvorena je uza zapadno pročelje sjeverno od sonde 2. Površina sonde iznosila je 6 m² i na njoj su u nasutom sloju pronađeni brojni ulomci uglavnom novovjekovne keramike, pećnjaka i stakla. Nalazi građevinske aktivnosti u njima objašnjavaju zašto se podrum ispod palače ne proteže

U SJ 11 otkriveni su ostaci srednjovjekovnog bunara i drvene konstrukcije uz njega

cijelom njezinom dužinom. Naime, ispod sjevernog dijela palače nalazio se kanalizacijski sustav, čija je funkcija bila odvodnja otpadnih voda iz palače. Dio toga kanalizacijskog sustava izvan palače otkriven je u toj sondi. Glavni kanal izgrađen je od kamenih zidova i bačvasto nadsvođen opekom. Osim otpadnih, u njega su se manjim kanalom slijevale i oborinske vode. Zanimljivo je da je glavni kanal završavao uz podzid kroz koji je probijen otvor. Daljnja odvodnja bila je pod zemljom, prema potoku Tuškancu.

Sonda 4 otvorena je kao proširenje sonde 1, prema sjeverozapadnom kutu zgrade Demetrove 5. Ta je sonda iskopana radi pronalaska ostataka srednjovjekovnog bedema iz 13. st., koji je na čitavom potezu dvorišta uništen poravnavanjem terena. Nažalost, njegovi tragovi nisu pronađeni ni uz samu zgradu Demetrove 5, zbog naknadnih drenažnih intervencija. Upravo tim građevinskim aktivnostima pripada zid (građen od kamena i dijelova opeka bez veziva) pronađen u sondi.

Sonda 5 iskopana je u kutu na spoju sidra i podzida da bi se mogla utvrditi dubina nasipnog sloja do sterilne zemlje, čime je ujedno utvrđen i prirodan pad terena prije nasipavanja dvorišta. Sonda je pokazala i način ojačavanja podzida te potvrdila da su sidra i podzid građeni istodobno te da čine cjelinu sa svrhom učvršćivanja terena i sprečavanja klizanja zemlje. Zbog toga je sidro cijelom svojom dužinom temeljeno u zdravici, koja se uz podzid nalazi na relativnoj dubini od 5,60 m. Sidra su uz podzid široka 1 m, dok se prema unutrašnjosti dvorišta proširuju do širine 1,30 poradi učvršćenja podzida i terena. Otkopano sidro smješteno je na spoju polukružnih rasteretnih lukova s unutrašnje strane podzida, a temeljna mu je stopa 20 cm šira od širine samog sidra. U nasipu tamnosmeđe zemlje pronađeni su ulomci srednjovjekovne i novovjekovne keramike, pećnjaka, stakla i jedan novčić – krajcar iz druge pol. 18. st.

Sonda 6 iskopana je na spoju palače i polukružne kule iz 16. st. Kao i u slučaju sonde 4, ta je sonda iskopana radi pronalaska ostataka srednjovjekovnog bedema iz 13. st., jer je njegova pozicija na tome mjestu neupitna zbog toga što se nastavlja u temeljima – podrumskim zidovima palače. U otkopanoj sondi pronađeni su recentniji ostaci građevinske aktivnosti u proteklih 300 godina – gromobran i tri kanala za odvodnju oborinskih voda i samo nekoliko kamenova ukopanih u zdravicu uz temelje palače, čiji položaj sugerira najvjerojatniju pripadnost ostacima srednjovjekovnog bedema iz 13. st. U nasipu tamnosmeđe zemlje pronađeni su ulomci novovjekovne keramike, pećnjaka i stakla.

U 2008. i 2009. istražen je veći dio dvorišta ispred palače Jelačić i dvije manje sonde sa zapadne strane palače. Ukupna neto istražena površina iznosila je cca 800 m². Paralelno s arheološkim istraživanjima, teren je dodatno geomehanički ispitan. Ovim su istraživanjem utvrđene neke činjenice koje su važne za proučavanje zagrebačke prošlosti od prapovijesti do građevinskih aktivnosti prije dvjestotinjak godina, kada je definiran današnji izgled prostora. Nalazi pronađeni tijekom istraživanja pripadaju trima razdobljima – prapovijesti, kasnome srednjem vijeku i novom vijeku.

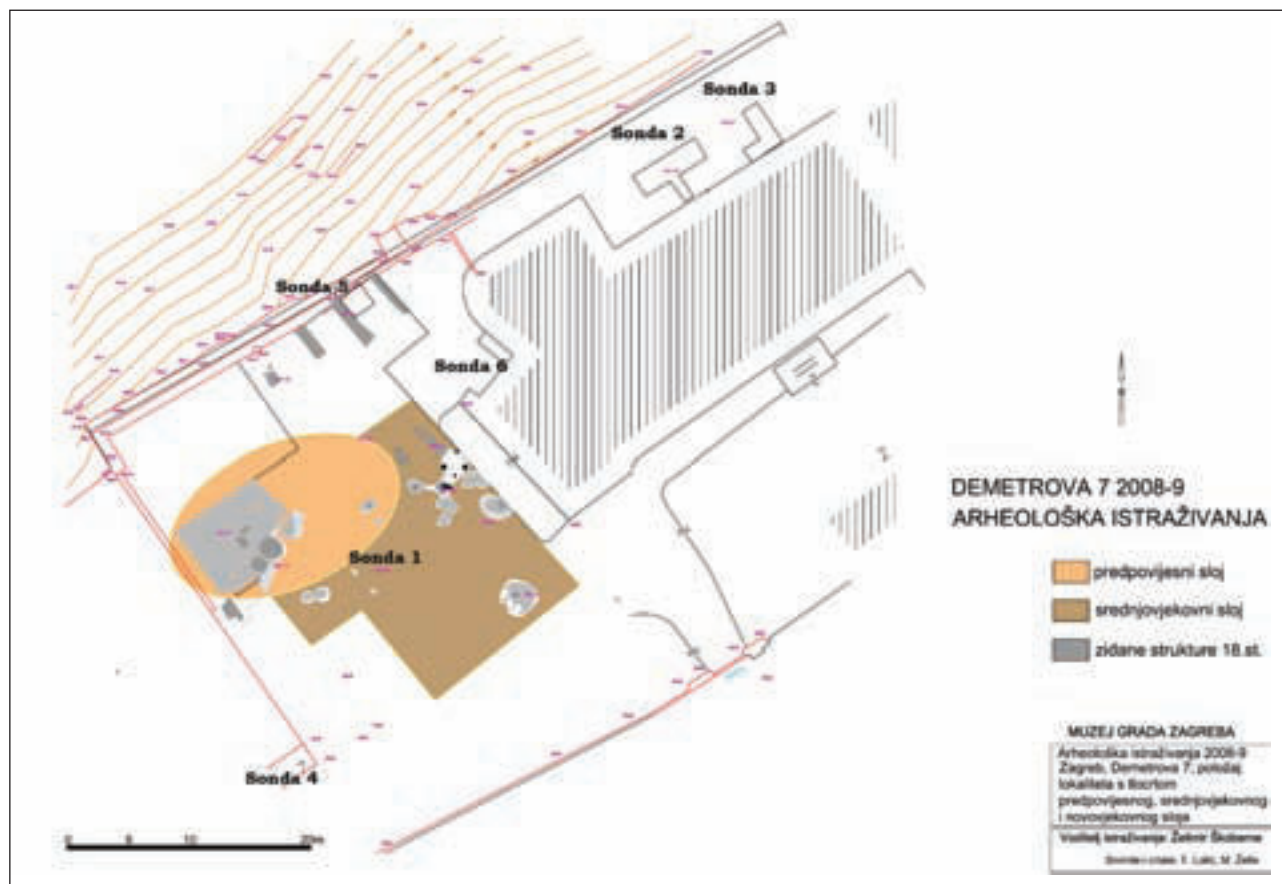
Glavni kanal za odvodnju sanitarnih i oborinskih voda izgrađen od kamenih zidova i bačvasto nadsvođen opekom

Recentni ostaci građevinske aktivnosti u proteklih 300 godina i nekoliko kamenova ukopanih u zdravicu uz temelje palače, čiji položaj sugerira na pripadnost ostacima srednjovjekovnog bedema iz 13. st.

Najbrojniji prapovijesni nalazi pronađeni su u južnom dijelu dvorišta palače. Tijekom istraživanja utvrđeno je da je tu riječ o čitavome prapovijesnom sloju koji se nastavlja prema dvorišnom zidu zgrade u Demetrovoj 5. No, prapovijesni su nalazi bili rasprostranjeni na gotovo čitavoj površini: ponekad u očuvanom arheološkom kontekstu – jamama ili

pak u površinskom sloju ili nasutim slojevima koji su rezultat nivelacije i proširivanja dvorišta. Ta činjenica omogućuje pretpostavku da se prapovijesni kulturni sloj tijekom kasnoga brončanog i željeznog doba prostirao na čitavoj istraživanoj površini. Oštećen je već u srednjem vijeku, o čemu primjerice svjedoče nalazi iz srednjovjekovnih jama u čijim

Položaj istraženih sondi u dvorištu Demetrove 7

je donjim dijelovima pronađena prapovijesna keramika. No, posljednje i najveće oštećenje prapovijesnog sloja nastalo je nivelacijom i proširivanjem dvorišta palače potkraj 18. st. Prapovijesni nalazi iz Demetrove 7 potvrdili su pretpostavku (uz ostala gornjogradska iskopavanja tijekom posljednjih godina) da se tragovi prapovijesnog naselja mogu pratiti na čitavu prostoru gornjogradske platoa. Premda se pronađeni materijal još obrađuje, sa sigurnošću se može reći da su u dvorištu palače pronađeni važni materijalni ostaci iz kasnoga brončanog i željeznog doba.

Srednjem vijeku pripada velik broj pronađenih jama s vrijednim nalazima koji se mogu pripisati 13. – 15. st. Najzanimljiviji su materijalni ostaci, uz brojne važne keramičke i staklene nalaze, ostaci peći, žrnja, bunara i najvjerojatnije uz njega vezane drvene građevinske konstrukcije, koji svjedoče o gospodarskoj aktivnosti kasnosrednjovjekovnih stanovnika Gradeca. U dvorištu palače nisu pronađeni tragovi srednjovjekovnoga gradskog bedema iz 13. st., osim pravilno posloženog kamenja ukopanog u zdravicu uz spoj kule iz 16. st. i zida palače, no ustanovljeno je da je sama palača svojim vanjskim zidom građena na bedemu, što je potvrđeno dvjema sondama koje su otvorene uza zapadne zidove palače. Bedem najvjerojatnije nije pronađen zbog toga što je teren prilikom širenja dvorišta i gradnje podzida prema Tuškancu doživio znatne promjene, odnosno poravnanja. To su potvrdila istraživanja koja su pokazala da se zdravica (sterilni sloj) nalazi neposredno pod površinom, na dubini od 10 do 30 centimetara. Iz prijašnjih je iskustava (npr. iskopavanje u Demetrovoj 1) poznato da je bedem bio plitko temeljen (cca 20 cm). Najvjerojatnije je da je i dio kamene građe bedema poslužio za gradnju podzida dvorišta. Zahvaljujući toj građevinskoj aktivnosti prije dvjestotinjak godina zasigurno je uništen i dio arheoloških jama, odnosno gornji dijelovi jama.

Preostali nalazi pripadaju novom vijeku. Većina njih odnosi se na građevinske aktivnosti povezane s uređenjem i proširivanjem zgrade palače i dvorišta. Vrlo je zanimljiv i način gradnje podzida koji je kvalitetno i znalački izveden. Naime, istodobno s gradnjom podzida odvijalo se i njegovo sidrenje okomitim kamenim sidrima. Ona su imala dvostruku funkciju, učvršćenje zida i učvršćenje zemlje da se onemogući klizanje terena s obzirom na velik prirodan pad terena, koji je vrlo dobro vidljiv u vertikalnoj stratigrafiji iskopa, prema Tuškancu. O kvaliteti građevinskih zahvata svjedoči i otkriće kanalizacije pronađene uza zapadni zid palače. Ona je odvodila svu otpadnu i oborinsku vodu izvan podzida, gdje se pod zemljom nastavlja prema potoku Tuškancu. Nalazi novca u sondama potvrđuju da je potkraj 18. st. sagrađen podzid i uređeno dvorište. Premda tijekom istraživanja nisu pronađeni arheološki ostaci koji bi zahtijevali prezentaciju *in situ*, prikupljeni podaci uvelike su upotpunili saznanja o zagrebačkoj prošlosti.

Želimir Škoberne

Summary

During 2008 and 2009 the courtyard of the Jelačić Palace in Demetrova 7 in Zagreb's Upper Town was archaeologically investigated. A large part of the yard in front of the palace was investigated and two small test pits were made on

the western side. The area investigated came to a total of about 800 m². The finds discovered during the excavations came from three periods – prehistory, the late Middle Ages and the modern period.

The prehistoric finds at Demetrova 7 (in conjunction with other Upper Town excavations carried out in the last few years) confirmed the hypothesis that traces of a prehistoric settlement can be tracked over the whole of the Upper Town plateau. Although the material found is still being studied, it can be stated with certainty that important material remains from the late Bronze and the Iron Age were found in the courtyard of the palace. No traces of a medieval city rampart from the 13th century were found in the courtyard of the palace, except for a regularly laid stone buried in the natural soil alongside the join between a 16th century tower and the walls of the palace; however it was established that the outer wall of the palace itself was built on the ramparts. The other finds discovered in the research belong to the modern period. Most of them relate to building activities related to the arrangement and enlargement of the building of the palace and the courtyard.

Redni broj: 134

Lokalitet: Zagreb – Park Grič

Naselje: Zagreb (Gornji grad)

Grad/općina: Zagreb

Pravni status: Z-1525 (povijesna urbana cjelina)

Razdoblje: P, SV, NV

Vrsta radova: zaštitno sondažno iskopavanje

Arheološka istraživanja 2009. unutar Parka Grič na Gornjem gradu u Zagrebu, Muzej grada Zagreba proveo je kako bi istražio središnji dio parka radi definiranja mogućih pratećih objekata koji su se nalazili uz zidane temelje objekta pronađenog 2007. godine. Iskopane sonde bile su pozicionirane radi istraživanja preostalih površina na kojima iskop ne ugrožava postojeće nasade u parku, slijedeći naputke stručnjaka prema kojima raspon krošnje podrazumijeva i širinu korijenja drva. Radove su vodili Boris Mašić i Buga Pantlik.

Otvoreno je pet novih sondi (S X, XI, XII, XIII, XIV). Sonde X, XI i XIV bile su zasebne cjeline, dok su preostale dvije sonde (XII, XIII) bile proširenja Sonde X, kako bi se u potpunosti definirale otkrivene nalazne cjeline. Među najvažnije nalaze treba uvrstiti nalaz Objekata X i XI, otkrivenih u Sondama XI, za koje se može pretpostaviti da pripadaju razdoblju funkcioniranja spomenutog objekta sa zidanim temeljima. Moguće je da su bili dio nekoga nadzemnog objekta koji se nalazio jugoistočno od zidanih temelja, a da je od njih ostao sačuvan samo ukopani dio. Riječ je dakle o podrumu u kojem se mogla skladištiti roba potrebna za svakodnevni život stanovnika. Ono što se može istaknuti kao činjenica jest to da su se oba objekta nalazila na mogućem dijelu kraljevskog posjeda unutar Gradeca. I u ovoj arheološkoj kampanji otkriveni su kosturni ostaci pokojnika koji su tijekom 16. st. ukopavani na prostoru današnjeg Parka Grič. Riječ je o 84 groba te ih je ukupno u parku evidentirano 187.